

5. Общая теория права и государства : учеб. для юрид. вузов / [под ред. В. В. Лазарева]. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
6. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / М. Г. Хаустова. – Х., 2005. – 205 с.
7. Уранский Ф. Р. Восполнение и устранение пробелов в праве: теоретические аспекты содержания и использования терминов / Ф. Р. Уранский // Российская юстиция. – 2005. – № 3. – С. 10–11.
8. Туманов Д. А. Пробелы в гражданском процессуальном праве : дис. ... канд. юрид. наук / Д. А. Туманов. – М., 2007. – 184 с.
9. Пиголкин А. С. Обнаружение и преодоление пробелов права / А. С. Пиголкин // Советское государство и право. – 1970. – № 3. – С. 49–57.
10. Коренев А. П. Применение норм советского административного права : автореф. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук / А. П. Коренев. – Л., 1971. – 39 с.
11. Цивільне право України: Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / [за заг. ред. Я. М. Шевченко]. – К. : Ін Юре, 2003. – 520 с.
12. Лазарев В. В. Пробелы в праве и пути их устранения / В. В. Лазарев. – М. : Юрид. лит., 1974. – 185 с.
13. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учеб. для вузов / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2000. – 704 с.
14. Спасибо-Фатеева І. В. «Трансцендентна судова мімікрія», або про принципи права, аналогію закону та права у судовій практиці / І. В. Спасибо-Фатеева // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 137–148.

Надійшла до редколегії 08.06.2010

УДК 374.233

Л. М. МАНДРИКА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права, економіки та соціології
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

Проведено теоретичний аналіз організацій політичних партій центрального рівня як юридичних осіб. Зроблено висновок про те, що недоцільно надавати територіальним організаціям політичних партій правового становища юридичної особи. Вказано, що їх правове становище повинне зводитися виключно до правового становища філій політичної партії як цілісної юридичної особи, які здійснюють діяльність від її імені та в її інтересах.

МАНДРИКА Л. М. ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПАРТИИ КАК ЮРИДИЧЕСКИЕ ЛИЦА

Проведен теоретический анализ организаций политических партий центрального уровня, как юридических лиц. Сделан вывод о том, что нецелесообразно предоставлять территориальным организациям политических партий правового положения юридического лица. Указано, что их правовое положение должно сводиться исключительно к правовому положению филиалов политической партии как целостного юридического лица, которые осуществляют деятельность от ее имени и в ее интересах.

MANDRYKA L. POLITICAL PARTIES AS JURIDICAL PERSONS

Theoretical analysis of political parties' organizations on central level as juridical persons is made. Conclusion about inexpediency to give legal position of juridical person to territorial organizations of political parties is made. It is pointed out that their legal position must boil down to only legal position of political party's branches as an integral juridical person which conduct activity on its behalf and in its interests.

Актуальність наукової статті зумовлена перш за все активною трансформацією на демократичних засадах політичної, економічної, правової та соціальної систем і приведенням їх у відповідність до світових стандартів. Вона визначається такими юридичними передумовами: в цивільному праві досі чітко не ви-

значені статус політичних партій як юридичних осіб, тобто поширюються на політичні партії загальні підстави створення юридичних осіб або слід застосовувати спеціальні норми; у цивільній доктрині досі не розроблений перелік підстав, за якими політичні партії не мають права набувати право власності; існують прогалини

в національному законодавстві щодо врегулювання питань щодо принципів набуття, здійснення та захисту права власності політичними партіями. Суперечності чинного законодавства зумовлюють невизначеність правового становища політичних партій та власників політичних партій. Це не дає можливість визначити, хто з них має право на здійснення повноважень власника, хто повинен нести цивільно-правову відповідальність, тягар власності та пов'язані з ним обмеження.

Мета статті полягає у визначенні та диференціації ознак політичних партій як юридичних осіб. цій проблематиці приділяли увагу у своїх наукових роботах О. А. Пушкін, Ю. К. Толстой, А. Г. Калпін, О. І. Масляев тощо, але їх роботи мають загальний характер і не враховують спеціального законодавства. Новизна статті полягає в тому, що автором класифіковані основні ознаки політичної партії як юридичної особи.

У доктрині права власності вже досить довго ведуться пошуки оптимальної моделі взаємоузгодження майнових інтересів окремих поліструктурних утворень юридичних осіб. Особливо це стосується профспілок та політичних партій.

Аналіз статутів політичних партій дозволяє виділити такі їх структурні ланки: а) первинні осередки; б) регіональні (обласні) та місцеві (районні) організації; в) центральні (головні) організації. За наведеною класифікацією розглянемо організацію кожного структурного рівня, визначення можливості їх визнання юридичними особами та суб'єктами права власності.

Починаючи теоретичний аналіз організацій політичних партій центрального рівня, варто відзначити, що ці суб'єкти, без сумніву, є юридичними особами, які можуть самостійно здійснювати право власності, оскільки вони відповідають всім ознакам юридичних осіб, передбаченим ст. 80 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» ці організації набувають становища юридичної особи після їх реєстрації.

Організаційна єдність головних організацій політичних партій як юридичних осіб виявляється в наявності соціальних відносин між її учасниками, які, у свою чергу, виявляються у відносинах влади-підкорення і підтримуються правами та обов'язками, визначеними у статутах партій. Ця ознака також

реалізується в наявності органів управління, до яких слід віднести, перш за все, загальні збори (з'їзд) учасників партії, компетенція яких має найвищу юридичну силу. Існування іншого, постійно діючого виконавчого органу партії (центрального комітету, політ виконкому тощо) теж вказує на її організаційну єдність, оскільки відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» саме наявність постійно діючого виконавчого органу юридичної особи, а в разі його відсутності – місцезнаходження іншого органу чи особи, уповноваженої діяти від імені юридичної особи без довіреності, є підставою для встановлення місцезнаходження юридичної особи, а отже – її державної реєстрації.

Самостійна цивільно-правова відповідальність головних організацій політичних партій виявляється у їх здатності відповідати за своїми боргами всім належним їм на праві власності майном. Причому відповідальність головної організації партії за зобов'язаннями нижчестоящих ланок, які входять до її структури у разі недостатності у них коштів для здійснення виплат за зобов'язаннями повинна розглядатися не як субсидіарна відповідальність, а як відповідальність цілісної юридичної особи. Це означає, що відповідно до передбаченого законом порядку на майно головної організації може бути накладено стягнення або заборона, вчинені інші дії для виконання партією майнового обов'язку. До того ж відповідальність за зобов'язаннями організації не може бути перекидана на її учасників, так само як відповідальність за зобов'язаннями її учасників не може нести сама партія.

Наступною відповідністю головної організації політичної партії ознакам юридичної особи є самостійне набуття та здійснення нею від власного імені цивільних прав та обов'язків, що виявляється в наявності її найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та характер її діяльності (ст. 90 ЦК України). Найменування кожної політичної партії міститься у статуті, і п. 1 ст. 8 Закону України «Про політичні партії в Україні» як обов'язкові відомості, що повинні міститися в її статуті, передбачає наявність назви політичної партії.

Останнім необхідним елементом, який вказує на належність головної організації політичної партії до юридичних осіб, є її державна реєстрація. При заснуванні партії реєстрація її

головної організації дає право на реєстрацію в майбутньому інших організаційних ланок, на підтвердження чого можна навести дефініцію ч. 5 ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні». Саме ця норма передбачає можливість створення політичною партією на протязі шести місяців з дня її державної реєстрації своїх обласних, районних, міських територіальних організацій. Відмова в реєстрації чи скасування державної реєстрації є прямою підставою для втрати становища юридичної особи і припинення її правосуб'єктності, оскільки ч. 4 ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» вказує, що партія набуває становища юридичної особи після її реєстрації. Відповідно до п. 2 «Положення про порядок легалізації діяльності об'єднань громадян» легалізація всеукраїнських об'єднань (а політичні партії, відповідно до ч. 5 ст. 9 Закону України «Про об'єднання громадян», утворюються і діють тільки із всеукраїнським статусом) здійснюється Міністерством юстиції України.

Таким чином, попередньо підводячи підсумок, можна сказати, що *головні організації політичних партій відповідають усім ознакам юридичної особи, через що можуть бути визнані суб'єктами права і здійснювати всі повноваження щодо володіння, користування та розпорядження належним партії майном.*

Визначивши правове становище головних організацій політичних партій як юридичних осіб відповідно до їх структури слід перейти до визначення правового становища й можливості визнання юридичними особами, а значить – суб'єктами права власності, районних, міських та обласних організацій політичних партій.

Як бачимо, всі наведені аргументи нібито свідчать про необхідність визнання територіальних організацій політичних партій юридичними особами і визнання їх самостійними суб'єктами права власності. Проте з таким твердженням однозначно погодитися не можна, і це пояснюється сутнісним аспектом політичних партій як різновиду непідприємницьких товариств.

Першим аргументом спростування висунутого твердження про визнання територіальних організацій політичних партій юридичними особами є розуміння концепції юридичної особи автором теорії «цільового майна» А. Ф. Бринцем, який говорив, що «по-перше, права можуть належати кому-небудь, тобто

людині, і тоді вони мають суб'єкта; по-друге, права можуть існувати для чого-небудь, тобто для певної мети, якій вони повинні слугувати і якій вони належать; усі права, що існують для цієї мети в сукупності становлять особливе майно, яке відповідає за борги, зроблені для досягнення даної мети» [1, с. 41]. Такий підхід є класичним виявом реалізації теорії цільового майна (теорії безсуб'єктного майна), і саме тому визнання територіальних організацій політичних партій із правовим становищем юридичних осіб відповідно до вказаної концепції дає підстави для висунення хибного твердження, що кожна з таких організацій створюється та діє для досягнення окремих, інших, самостійних цілей, відмінних від тих цілей діяльності, для досягнення яких функціонує сама політична партія як юридична особа-засновник.

Продовжуючи думку, А. Ф. Бринц доводить, що «... у цьому другому випадку суб'єкт права взагалі не потрібен, оскільки його роль відіграє відособлене з цією метою майно» [2, с. 173], через що слід виділяти особисте та цільове майно. Використовуючи це судження, можна переконатися в тому, що якщо територіальні організації і сама політична партія мають єдину мету, то повинне бути і єдине цілісне відокремлене майно, спрямоване на досягнення цієї мети, яке за традицією наділяється властивостями суб'єкта права. На підставі наведеного твердження можна сказати, що цільова спрямованість діяльності політичної партії не дає підґрунтя для визнання її територіальних організацій юридичними особами, оскільки визнання політичної партії цілісною юридичною особою єдиним володільцем, користувачем та розпорядником всього майна, яке спрямоване на досягнення єдиної мети, є цілком достатнім.

Утім, слід зважити ще на один аргумент, який впливає зі специфіки діяльності територіальних організацій політичних партій. Відомо, що їх діяльність спрямовується, перш за все, на отримання політичної влади в державі, чому сприяє вимога ч. 2 ст. 3 Закону України «Про політичні партії в Україні» про необхідність створення та діяльності цих суб'єктів тільки із всеукраїнським статусом. Територіальні організації свою діяльність спрямовують на забезпечення цієї діяльності в межах територіальних утворень. Однак крім загальнодержавної спрямованості їх діяльності, вони відіграють основну роль у формуванні

та реалізації виборчої політики під час виборів до відповідних територіальних органів влади та місцевого самоврядування, через що можна сказати, що мета діяльності цих утворень має подвійний зміст. У зв'язку з цим можна навести контраргумент на користь визнання територіальних організацій юридичними особами, який полягає в тому, що цілісне відокремлене майно політичної партії як унітарної юридичної особи може використовуватися територіальними організаціями з іншою метою, відмінною від мети діяльності партії в цілому, що суперечить положенням теорії цільового (персоніфікованого) майна. Але варто зауважити, що повноваження територіальних утворень на реалізацію виборчої політики місцевого рівня делегуються самими політичними партіями, що відображається у їх статутах, а значить, не суперечить цілям їх діяльності, і нормативно закріплено у п. 2 ст. 12 Закону України «Про політичні партії в Україні». До того ж використання територіальними організаціями майна для отримання влади на місцях слугує на користь усій партії, оскільки це дає їй змогу використовувати отриману владу для розширення та інтенсифікації масштабів її діяльності, набуття майна й конкурування з іншими політичними силами.

Будучи прихильником названої теорії, Є. А. Суханов зводить сутність юридичної особи до того, що вона «являє собою не що інше, як спосіб організації господарської діяльності, що полягає у відособленні, персоніфікуванні майна, тобто в наділенні якостями персони (суб'єкта), визнанні його особливим, самостійним товаровласником» [2, с. 171]. Інший цивіліст – І. П. Грешніков – стосовно майна об'єднань громадян говорить, що «теорія цільового майна відображає один із сутнісних аспектів виключно некомерційних організацій, пояснюючи допоміжну роль, яку відіграє майно під час реалізації цілей, для яких

створюються організації даного виду» [1, с. 44]. Ці аргументи також свідчать на користь того, що визнавати територіальні організації політичних партій самостійними юридичними особами є зайвим, через те, що, по суті, юридична особа створюється передусім для організації господарської діяльності, яка стосовно даного виду об'єднань громадян є допоміжною, і до того ж персоніфікованість майна територіальної організації як юридичної особи характеризує його юридичну відокремленість від майна та особи її засновника, що суперечить принципу єдиності та неподільності права власності об'єднань громадян.

Не на користь надання місцевим та регіональним відділенням політичних партій становища юридичної особи свідчить мета створення юридичних осіб. Так, Ю. К. Толстой, А. Г. Калпін, та О. І. Масляев [3, с. 116; 4, с. 73] практично солідарні в тому, що зумовленими історичним розвитком компонентами мети створення юридичної особи є: а) оформлення, здійснення та захист колективних інтересів; б) централізація (об'єднання) капіталу шляхом виділення майнової маси і включення її в майновий обіг; в) управління майном (капіталом) шляхом створення підстав для більш гнучкого його використання; г) обмеження підприємницького (майнового) ризику.

Роблячи висновок, варто відзначити, що наведені аргументи переконливо свідчать про *недоцільність надання територіальним організаціям (регіональним, місцевим, окружним) політичних партій правового становища юридичної особи*. Це повинно мати наслідком невизнання цих організацій суб'єктами права власності, а їх правове становище повинне зводитися виключно до правового становища філій політичної партії як цілісної юридичної особи, які здійснюють діяльність від її імені та в її інтересах.

Література

1. Грешников И. П. Субъекты гражданского права: юридическое лицо в праве и законодательстве. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 331 с.
2. Гражданское право : учебник : в 2 т. Т. 1 / [отв. ред. Е. А. Суханов]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : БЕК, 1998. – 816 с.
3. Гражданское право : учебник : Ч. I. – Изд. 3-е, перераб. и доп. / [под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого]. – М. : Проспект, 1998. – 632 с.
4. Гражданское право : учебник : Ч. I / [под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева]. – М. : Юристъ, 1997. – 472 с.

Надійшла до редколегії 02.04.2010